

Андрій Кізима

ПОДАТКОВЕ ПРОГНОЗУВАННЯ: СУТЬ ТА ВИЗНАЧАЛЬНІ РИСИ

У статті досліджується економічна сутність, функції прогнозування, викладено найбільш поширені методи економічного прогнозування в умовах перехідної економіки. Розкрито зміст поняття податкового прогнозування

В умовах переходу до ринку економічний прогноз повинен дати об'єктивне і достовірне уявлення про те, що може бути за тих чи інших умов. Він має бути надійною основою для прийняття державних рішень. Завданням прогнозування є посилення впливу держави на структурну перебудову економіки, з'ясування перспективи близького та майбутнього розвитку економіки.

Питання розгляду суті і важливості прогнозування економічних процесів завжди було актуальним у науковій літературі і практиці. Вагомий внесок у дослідження цих питань було внесено такими вітчизняними науковцями як Біла О., Гальчинський А., Гейц В., Глізенко С.В., Костіна Н., Соколов М., Теліженко О. та ін. Водночас швидкий розвиток і трансформація України у ринкові умови вимагає переосмислення ролі та значення прогнозування економічних процесів і місця у ньому податкового прогнозування.

Суспільне життя неможливе без передбачення майбутнього, без прогнозування перспектив розвитку. Економічні прогнози необхідні для визначення шляхів розвитку суспільства і економічних ресурсів, що забезпечують його досягнення, для виявлення найбільш імовірних і економічно ефективних варіантів довгострокових, середньострокових і поточних планів, обґрунтування основних напрямків економічної політики, передбачення наслідків прийнятих рішень і здійснюваних у даний момент заходів.

Існує декілька основних понять у галузі прогнозування.

Прогноз – це наукове обґрунтування, ймовірне судження про можливі стани об'єкта у майбутньому, про альтернативні шляхи і терміни його здійснення. Процес розробки прогнозів називається прогнозуванням.

Прогнозування – специфічний вид пізнавальної діяльності, що припускає дослідження ще неіснуючого об'єкта.

Прогнозування – процес формування прогнозу про розвиток об'єкта на основі вивчення тенденцій його розвитку.

Одним з важливих напрямків прогнозування суспільного розвитку є економічне прогнозування.

Економічне прогнозування – наукова економічна дисципліна, що має своїм об'єктом процес конкретного розширеного відтворення, а предметом – пізнання можливих станів функціонуючих можливих об'єктів у майбутньому, дослідження закономірностей і способів розробки економічних прогнозів.

Економічне прогнозування – це процес розробки економічних прогнозів, заснований на наукових методах пізнання економічних явищ і використанні всієї сукупності методів, засобів і способів економічної прогностики.

Завданням прогнозування є посилення впливу держави на структурну перебудову економіки, організація фінансування та стимулювання науково-технічних досліджень, підготовка кадрів.

Основними функціями економічного прогнозування є:

- науковий аналіз економічних, соціальних, науково-технічних процесів і тенденцій;
 - дослідження об'єктивного розвитку економіки і соціально-економічних явищ у конкретних умовах у певний період;
 - оцінка об'єкта прогнозування;
 - виявлення альтернатив розвитку економіки і соціального розвитку;
 - нагромадження наукового матеріалу для обґрунтованого вибору певних рішень.
- Розрізняють три основні джерела прогнозу інформації:
- накопичений досвід, заснований на знанні закономірностей перебігу і розвитку досліджуваних явищ, процесів, подій;
 - екстраполяція існуючих тенденцій, закон розвитку яких у минулому і сьогоденні відомий;
 - побудова моделей прогнозованих об'єктів стосовно очікуваних чи намічених умов;
- При прогнозуванні у ринкових умовах обов'язків системний підхід, тому що не всі зв'язки прямі, є багато і непрямих. Тому необхідно враховувати наявність як внутрішніх так і зовнішніх джерел інформації.

Зовнішні джерела підрозділяються на:

- спеціалізовані окремі (біюлетені агентств з маркетингових досліджень);
- вторинні – джерела опублікованої інформації (біюлетені статистики, баланси банків);
- оригінальні джерела (корисні дослідження з позиції споживача, проведені власними відділами маркетингу, досліджень і збуту);

Внутрішні джерела інформації включають:

- дослідження внутрішніх даних відділом аналізу;

Серія: Економіка

- дослідження інформації, що надходить від функціональних підрозділів підприємства.
Інформація – це сукупність даних, що характеризують діяльність підприємства.
Зовнішня інформація – це економічна, соціальна, цільова і т.п. інформація, що описує і характеризує стан зовнішнього щодо об'єкта прогнозування середовища.
Внутрішня – це результати діяльності підприємства (кінцеві і проміжні), прогнози, завдання і напрямки діяльності (маркетингові дослідження) і виробничо-постачальницькі можливості, що визначаються технічним рівнем підприємства.
Інформація має бути: об'єктивною, конкретною, комплексною, оперативною, систематичною.
Інформаційне забезпечення прогнозування включає різноманітні види інформації:
 - Правове, господарське і фінансове законодавство.
 - Нормативно-планову (фінансові, виробничо-планові дані).
 - Облікову інформацію (дані бухгалтерського обліку, поточний облік – журнали-ордери, головна книга, балансова звітність, статистичний облік і його інформація, оперативний облік).
 - Позазвітну інформацію (матеріали ревізій, аудиторських перевірок, періодики, виробничих нарад, доповідні записки).Збір, ведення і збереження інформації має базуватися на таких принципах: об'єктивність відображення всієї господарської діяльності; єдність інформації; виявлення споживачів інформації і способів їх задоволення; усунення дублювання у первинній інформації; оперативність; надійність збереження і захищеність; простота і висока швидкість доступу до даних.
Як зазначалось вище, інформація є джерелом складання прогнозів. У наш час, за оцінками вчених, нараховується понад 200 різних методів прогнозування. Однак на практиці використовується в якості основних 15 – 20 методів.
Метод прогнозування – сукупність способів і прийомів мислення, що дозволяють на основі аналізу ретроспективних, екзогенних (зовнішніх) і ендогенних (внутрішніх) даних, а також їх змін у розглянутому періоді часу вивести судження певної вірогідності відносно майбутнього розвитку об'єкта.
У більшості класифікаційних схем методи прогнозування розділяються на три основні класи:
 - експертний (ґрунтується на попередньому зборі інформації (анкетування, інтерв'ювання, опитування) та її обробці, а також на судженнях експертів щодо поставленої задачі);
 - екстраполяція (вивчення попереднього розвитку об'єкта і перенесення закономірностей його розвитку в минулому і сьогодні на майбутнє);
 - моделювання (дослідження пошукових і нормативних моделей прогнозованого об'єкта щодо очікуваних чи намічених змін у його стані).За масштабом прогнозування виділяють:
 - макроекономічний і структурний (міжгалузевий і міжрегіональний) прогнози;
 - прогнози розвитку галузевих комплексів (паливно-енергетичного, агропромислового і т.п.);
 - прогнози галузеві і регіональні;
 - прогнози на рівні окремих підприємств;
 - прогнози виробництва окремих продуктів.За часом прогнози підрозділяються наступним чином:
 - оперативні (до одного місяця);
 - короткострокові (від одного місяця до року);
 - середньострокові (від року до п'яти років);
 - довгострокові (від п'яти і більше років).Зазначені типи прогнозів відрізняються один від одного також за своїм змістом і характером оцінок досліджуваних процесів. Оперативні прогнози ґрунтуються на припущенні щодо того, чи відбудуться у прогнозований період істотні зміни в об'єкті, що досліджується, як кількісні, так і якісні. В них переважають детальні кількісні оцінки очікуваних подій. Короткострокові прогнози припускають лише кількісні зміни. Оцінка подій відповідно дається кількісна. Середньострокові і довгострокові прогнози виходять як з кількісних, так і з якісних змін у досліджуваному об'єкті, причому у середньострокових кількісні зміни домінують над якісними. У середньострокових прогнозах оцінка подій дається кількісно-якісна, у довгострокових – якісно-кількісна. Довгострокові прогнози виходять насамперед з якісних змін, причому мова йде переважно про загальні закономірності розвитку досліджуваного об'єкта.

Серія: Економіка

З урахуванням вимог, що висувуються до економіки країни (макрорівень), прогнозування її розвитку виділяють такі основні принципи розробки прогнозів: науковість, тобто обґрунтування прогнозів з урахуванням об'єктивних закономірностей соціально-економічного життя держави; принцип дерективності; принцип оцінки сучасного стану розвитку економіки держави; орієнтування планів на більш повне задоволення потреб суспільства; принцип збалансованості; реальність визначення пріоритетів у розвитку економіки; системний комплексний підхід у прогнозуванні та макроекономічному плануванні; принцип альтернативності можливих шляхів розвитку економіки; погодженість суспільних, колективних, і особистих інтересів; постійний аналіз і контроль за їх виконанням.

Процес прогнозування складається з ряду етапів, кожний з яких вирішує певну задачу:

- визначення завдання – уточнюється об'єкт прогнозу, формується мета і завдання, визначається точність і час випередження прогнозу;
- формування об'єкта прогнозу відповідно до поставленого завдання – визначається структура об'єкта, виділяються основні фактори, з'ясовується їх підпорядкованість, ієрархічність, взаємозв'язок;
- збір ретроспективної інформації про об'єкт – визначаються джерела інформації, розробляється методика переробки і подання інформації, встановлюються її обсяги;
- формалізація задачі – розробляється методика формалізованого подання інформації і здійснюється вибір класу моделей опису об'єкта прогнозу;
- вибір методів і алгоритму – серед відомих вибирається найбільш придатний метод прогнозування, розробляється відповідний алгоритм і оцінюється точність прогнозу;
- моделювання на основі ретроспективних даних оцінки якості моделі;
- видача результатів прогнозу.

Податкове прогнозування - це особливий елемент системи вироблення і прийняття рішень у сфері життєдіяльності держави у процесі перерозподілу валового внутрішнього продукту. Основне завдання податкового прогнозування - це необхідність економічно обґрунтовано забезпечити якісні і кількісні параметри бюджетних завдань і перспективних програм соціально-економічного розвитку країни, виходячи із розробленої і прийнятої у законодавчому порядку соціально-економічної доктрини.

При податковому прогнозуванні реалізуються не тільки фінансові завдання, але і закладаються основи оптимізації тактики і стратегії податкового регулювання і контролю.

Податкове прогнозування базується на оцінці ефективності податкової системи в цілому з позиції виконання нею фінансових завдань і впливу на економіку, а також на аналізі причин розходжень між плановими і фактичними сумами податкових надходжень.

Процес державного податкового прогнозування і планування включає два основних напрямки: прогнозування мобілізації сум контингентів податкових платежів на основі макроекономічних показників (обсяг ВВП, індекс інфляції, обсяг товарообороту) і розподіл регулюючих доходів по рівнях бюджетної системи з метою формування дохідної бази бюджетів територій.

Об'єктом прогнозування у податковому менеджменті є обсяги податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів. Органи влади зорієнтовані, перш за все, на максимально високий рівень можливого вилучення ресурсів у суб'єктів підприємницької діяльності.

Розробка податкових прогнозів включає:

- оцінку доходності регіональної власності (використовуються коефіцієнти фінансової забезпеченості регіонів і бюджетної ефективності), потреб технічного оновлення галузей, спеціалізації регіону, стан оплати праці, ресурсної бази регіону, участь регіону в експортно-імпортних операціях, якість виробничої і соціальної інфраструктури, забезпеченість транспортними магістралями, рівень зайнятості. Ці дані формують інформаційну базу методичного розрахунку сукупного доходу регіону, його економічного, фінансового і податкового потенціалу;

- прогнозування обсягів податкових надходжень з врахуванням темпів економічного росту регіону. Ці показники мають важливе значення при формуванні бюджетів всіх рівнів, оскільки в них можуть бути більш достовірно відображені потреби регіонів у фінансових ресурсах з центру у вигляді субсидій, субвенцій, дотацій і трансфертного фінансування. Знання потенціалу регіону дозволяє більш точно сформулювати пільговий режим оподаткування, що є також важливим при вирішенні питань удосконалення податкового законодавства;

- прогнозування соціально-економічних потреб регіону на основі всеохоплюючої інвентаризації видів майна і ресурсної складової його економіки. Визначення питомої ваги коштів, які отримують від використання територіальної власності і спрямованих на задоволення

Серія: Економіка

внутрішніх потреб. Внесення об'єктивно необхідних коректив у відносини власності та у механізм погодження загальнодержавних, корпоративних і особистих економічних інтересів;

- визначення сум бюджетного дефіциту, рівня інфляції, індексів цін, ринкових індикаторів.

Для прогнозування доходів необхідно:

- визначити джерела доходів, на основі яких будуть складатись прогнози;
- зібрати фактичні дані по кожному джерелу доходів принаймні за три останні роки;
- визначити основу для прогнозу (виключити негрошові надходження чи відшкодування та переоплати);

- прогнозувати дані і характеристики кожного джерела доходів для визначення найбільш придатної методики прогнозування;

- вибрати та застосувати необхідний метод прогнозування;

- визначити, чи прийнятний даний прогноз доходів, та відрегулювати його відповідно до змін, що можуть вплинути на доходи.

Як для прогнозування податкових надходжень, так і для управління податковим процесом необхідні дані не тільки про виконання бюджетних завдань по мобілізації податкових надходжень і результати діяльності податкової служби, а й про вплив оподаткування на економічний розвиток і його тенденції. Таку інформацію отримують у процесі аналітичної обробки та аналізу фактичних сум податкових надходжень шляхом порівняння їх з даними минулих періодів і передовим досвідом, а також за допомогою оцінки впливу факторів макро- і мікроекономічного стану на кінцеві результати оподаткування. У процесі аналітичної роботи виявляються недоліки, невикористані можливості і перспективи податкового процесу.

Факторами, які ускладнюють податкове прогнозування є:

- відсутність сформованих планів розвитку територіальної громади і багаторічних інвестиційних планів;
- мала кількість інструментів аналізу та спеціалізованих установ, що мають досвід роботи у цій галузі;

- невизначеність основи для прогнозування;

- прогнозування, яке базується на даних з попереднього періоду, може спричинити повторення деяких негативних явищ;

- планування строком лише на один рік є недостатнім майже для всіх видів діяльності;

- важко розробити найефективніший напрямок дій без чітко визначених цілей, без повного розуміння ситуації та без оцінки альтернативних підходів;

- правильне визначення базових даних для прогнозування вимагає активної участі працівників виконавчих органів.

Таким чином, сучасні умови вимагають максимального розширення фронту прогнозування, подальшого удосконалення методології і методики розробки прогнозів.

Література

1. Біла О. Г. Фінансове планування і прогнозування. Навчальний посібник. - Львів: Компакт-ЛВ, 2005. - 312 с.
2. Глівенко С. В., Соколов М. О., Теліженко О. М. Економічне прогнозування: Навч. посібник. - 2-ге вид., перероб та доп. - Суми: "Університетська книга", 2001. - 207 с.
3. Крисоватий А. І., Кізіма А. Я. Податковий менеджмент: Навчальний посібник. - Тернопіль: Карт-бланш, 2004. - 304 с.
4. Матвиєнко В. Я. Прогностика: К.; Українські пропілеї, 2005. - 205 с.

Andriy Kyzyma

TAX FORECASTING: ESSENCE AND MAIN TRAITS

Economic essence functions of prognostication is explored in the article, the more widespread methods of economic prognostication are expounded in the conditions of transitional economy. Maintenance of concept of tax prognostication is exposed.